

Engelse blauwdruk voor de zeventiger jaren

Hebt u ooit meegemaakt, geachte lezer, dat een onderwijsplan van een Nederlandse minister, op de volgende enthousiaste wijze werd begroet: 'Een briljante en coherente verklaring van de doelstellingen en prioriteiten voor het onderwijs die de wezenlijke richtlijnen aangeeft voor de rest van het decennium'. Zo sprak een schrijver in *The Times Higher Education Supplement* over *Education: A Framework for Expansion*, het witboek van de Engelse minister van Onderwijs en Wetenschappen, mevrouw Thatcher.

Dit belangrijke regeringsstuk dat u voor 31½ pennies kunt bestellen bij de staatsuitgeverij (Her Majesty's Stationery Office, 49 High Holborn, London) is vooral interessant vanuit het gezichtspunt der vergelijkende onderwijskunde. Hoe reageert het Engelse onderwijssysteem op problemen die wij ook kennen zoals bv. de overgang van een elitair systeem naar massaonderwijs, beperkte financiële middelen, onderscheiden maatschappelijke groeperingen die vinden dat alleen hun onderwijsseisen topprioriteit verdienen, e.d.? De Engelse minister die behalve wat het H.O. betreft niet gerechtigd is om voor Schotland te spreken stelt dat de jaren zestig beheerst werden door quantitative en demografische factoren: veel leerlingen moesten in veel scholen door veel docenten onderwezen worden. Deze druk zal in de zeventiger jaren afnemen, reden waarom men tot nieuwe beleidslijnen kan komen. De conservatieve regering heeft derhalve besloten alle aandacht tussen nu en 1981 te richten op de volgende gebieden:

1. *Kleuteronderwijs*. In 1971 namen 35% van de vier-jarigen en 50% van de driejarigen deel aan dit onderwijs. De bedoeling zal zijn dat in het komende decennium gratis kleuteronderwijs ter beschikking komt voor alle drie- en vier-jarigen.

2. *Scholenbouw*. Aan de enorme behoefte aan nieuwe scholen is voldaan. De prioriteit wordt nu ver-

schoven naar de vervanging en verbetering van oude scholen.

3. *Het docentenkorps* zal verder, maar in rustiger tempo, uitgebreid worden. In 1971 telde Engeland en Wales 364.000 'teachers'. In 1981 zullen er dat 510.000 moeten zijn, waarmee de leerling-docent ratio gebracht zal zijn op 18½ : 1.

4. Als vierde beleidslijn wordt dan vermeld: verdere verbetering van de *docentenopleiding*.

De regering neemt hier grotendeels de aanbevelingen over van het rapport James (zie hiervoor mijn artikel in het juni-nummer van P.S.). Als saillante punten zijn hierbij te noemen: met ingang van het volgend jaar zullen in-service voorzieningen dusdanig worden uitgebreid dat vanaf 1981 elk jaar 3% van alle docenten vrijgemaakt wordt voor her, na, en bijscholing – de initiële opleiding aan de Colleges of Education zal drie jaar blijven, verdeeld in twee jaar algemene basisstudie voor het nieuwe Diploma of Higher Education (Dip. H.E.) en een jaar vakopleiding voor de onderwijsgraad B. Ed – in het eerste praktijkjaar zal elke docent voor ½ van zijn tijd vrijgesteld worden voor in-service training. Hierbij moet vermeld worden dat hij tijdens zijn opleiding al ongeveer vier maanden stage onder supervisie heeft gehad.

5. *Ten aanzien van het HO* geeft mevrouw Thatcher topprioriteit aan de Polytechnics (HBO instellingen met sterker wetenschappelijke aspiraties en pretenties dan bij ons) en de Colleges. De grootste en scherpste bijl die ze heeft kunnen vinden hanteert ze om de universiteiten een kopje kleiner te maken. Hun personele begroting wordt met 30% besnoeid, de financiële met 23%, het aantal toe te laten postgraduate studenten met 8%, het aantal Arts studenten met 4 en Science studenten met 12½%. Voor de expansie

van de drie sectoren van het Engelse HO betekenen de plannen dat de staf-studenten ratio gebracht wordt op 1 : 10, dat de Polytechnics met 100% mogen uitbreiden tot 180.000 plaatsen, de Colleges en universiteiten ieder met 40% tot resp. 155.000 en 375.000 plaatsen. Resultaat: Knallende champagnekurken op de Polys, tandengeknars op de universiteiten, tevredenheid met reserves bij de Colleges.

Vraagt men naar de motieven voor deze ingrijpende reorganisatie van het Britse HO dan bieden zich de volgende mogelijkheden aan: de Polytechnics en Colleges zijn goedkoper dan universiteiten – gezien hun intellectueel niveau (dit geldt vooral voor de Polys) doen ze als instituten voor individuele zelfontplooiing niet onder voor de universiteiten – de maatschappelijke vraag richt zich meer op HBO-abituriënten dan universitair afgestudeerden. Hierbij komt dat Margaret Thatcher aanzienlijk uiterlijk schoon paart aan grote intelligentie en scherp politiek vernuft; ook in Groot Brittannië zijn universiteiten bij het publiek niet erg populair en het kiezersvolk ziet de belastinggelden liever gaan naar de Polys en Colleges die een minder elitair, meer democratisch aureool hebben.

Dit witboek dat ik uiteraard zeer beknopt weergegeven heb, beheerste de discussies op het jaarcongres van de 7.000 leden tellende Association of Teachers in Colleges and Departments of Education, dat in London gehouden werd van 18-21 december 1972. De eigenlijke conferentie werd voorafgegaan door bijeenkomsten van de diverse secties van deze vereniging, waarvan ik die van in-service en onder-

wijssociologie heb bijgewoond. De inleidingen en discussies bewogen zich op goed niveau met een duidelijke voorkeur voor een pragmatische probleembenadering. Dit kwam vooral duidelijk naar voren m.b.t. de kwestie van her, na, en bijscholing. Hoewel men erkende dat de theorievorming nog onvoldoende ver gevorderd was, bleek men zo gevarieerd en inventief te experimenteren, dat de grootste plannen van de regering t.a.v in-service mij heel wel realiseerbaar voorkomen.

De toespraken op het congres door voorzitter en secretaris vielen voor Nederlandse begrippen op doordat ze kort, interessant en uitermate nuchter waren. Zij confronteerden de Colleges met de verstrekkende gevolgen die het bovenbesproken witboek voor hen zal hebben; van instituten die praktisch alleen voor het onderwijs opleidden zullen ze zich moeten hervormen tot instellingen voor tertiair onderwijs en op dat terrein de concurrentie aangaan met universiteiten en Polytechnics. Dr. Peake, de voorzitter, besloot zijn toespraak met de woorden: 'Much will depend upon the vision, determination and leadership within the Colleges themselves and within this association', terwijl de secretaris van de ATCDE, Stanley Hewett zijn geloof in een toekomst uitsprak die bepaald werd door 'educational considerations rather than panic and sheer expediency'. Als Nederlander hoopt men dan dat onze toekomstige Minister van O en W – op zijn minst wat dit betreft – een beetje op mevrouw Thatcher zal lijken.

J. H. G. I. Giesbers

Boekbesprekingen

W. F. Hill. *Learning. A survey of psychological interpretations*. Revised edition, Methuen & Co. London 1972.

In 1948 verscheen het baanbrekende werk van Ernest Hilgard, *Theories of learning*, waarin de hoofdlijnen van de toen gangbare leertheorieën werden geschetst en deze theorieën werden geordend in een overzichtelijke structuur, waardoor ze zich voor het eerst systematisch lieten vergelijken. Het boek verheugde zich in een groot succes, waardoor er vele edities van verschenen. Uiteraard vereisten deze op gezette tijden omwerking. Hierbij raakte echter het oorspronkelijke karakter op de achtergrond, het boek groeide uit zijn krachten en werd vooral onder de handen van de intussen aangetrokken medewerker Bower tot een 'pil', die men nog wel kon raadplegen maar niet meer kon lezen. Het was daarom plezierig, dat in 1963 het boekje van Hill verscheen, dat in vele opzichten het oorspronkelijke idee van Hilgard: hoofdzaken van de theorieën en vergelijking door een overzichtelijke structurering, weer opvatte.

Nu is ook dit boekje weer 'revised', en heeft ook dit aan waarde ingeboet, echter om andere redenen dan het geval was met zijn voorganger. In het laatste decennium is in de leerspsychologie veel veranderd, en van deze veranderingen geeft het boekje nauwelijks enige indruk. Dat het uitsluitend Amerikaanse theorieën behandelt spreekt bij een Amerikaans boek, zeker op het gebied van de leerpsychologie, haast vanzelf. Laten we dit punt maar laten rusten;

bezaarlijk blijft dan nog, dat de veranderingen, die zich ook in het Amerikaanse denken over en onderzoek van leerprocessen hebben voltrokken, door Hill niet voldoende worden weergegeven. Hij blijft de leerpsychologie behandelen als een geïsoleerd terrein, dus los van de bestudering van cognitieve processen, van de psycholinguïstiek, van het ontwikkelingspsychologische onderzoek en van de onderwijspsychologie. Kenmerkend is echter, dat hier juist allerlei zeer vruchtbare dwarsverbindingen aan het ontstaan zijn, die de verschijnselen van het leren in een geheel nieuw kader plaatsen. De traditionele benadering van Amerikaanse leertheoretici verliest daardoor snel aan betekenis, en daarmee ook een werkje als van Hill, dat de traditionele grenzen niet overschrijdt. Ondanks het feit, dat de schr. zijn boekje op een aantal punten heeft bijgewerkt (uitgebreider behandeling van Skinner, van mathematische leermodellen en van mediatietheorieën bijv.) is de waarde ervan toch eigenlijk nu al in hoofdzaak een historische. De duidelijkste illustratie van het bovenstaande is wel, dat van Ausubel, Bruner, Gagné, E. Gibson en G. Miller alleen Gagné genoemd wordt (hij krijgt zeven regels toebedeeld). Het boekje is echter uitstekend leesbaar en goedkoop gebleven.

C. F. van Parreren

H. Roth *Jugend und Schule zwischen Reform und Restauration*, Schroedel Verlag, Hannover 1965²

Dit werk, een aantal gebundelde opstellen en lezingen dateert al uit 1961, maar het heeft pedagogisch niet veel aan actualiteit ingeboet, al kan men psychologisch of sociologisch misschien enkele vraagtekens zetten. Enkele, want naar mijn indruk verschijnt er in deze disciplines, voor zo ver ze zich ontwikkelen in de richting van een jeugdanthropologie weinig be-

langrijks, in die zin dat er nieuwe wegen worden ingeslagen. Dit boekje is een goede inleiding tot een dergelijke jeugdanthropologie, omdat de verschillende belangrijke thema's als de acceleratie, de school en de *éducation permanente*, de technische maatschappij, de opbouw van een deugdeng geheel en derg. ter sprake komen. Opvallend is een pleidooi voor de

10-12 jarigen, die als groep meestal niet veel aandacht krijgen of verkeerd begrepen worden: weinig interessante leeftijd, kunnen niet abstract denken, typische geheugenwezens. Een uitstekende, maar wel

typisch Duits-Luthers georiënteerde studie over het geweten besluit de bundel.

N. F. Noordam

A. D. C. Peterson *A Hundred Years of Education*, The English Language Book Society and Gerald Duckworth & Co. LTD, London 1971.

Van het aardige werkje van Peterson verscheen opnieuw na de goedkope Amerikaanse uitgave bij Colliers en de dure bij Duckworth een goedkope pocketeditie die bijgewerkt is tot 1970. Het werk is in ons land blijkens mijn ervaring te weinig bekend. Dit is te betreuren, omdat het zonder expliciet in te gaan op de pedagogische ideeën, juist schrijft over de scholen, kerk en staat, de emancipatie van de vrouw, de adult education etc. Het is in zijn opzet dus veel moderner dan het hier veel gebruikte werk van Boyd, dat men in Engeland zelf nogal ouderwets vindt.

Peterson is vol lof over de Nederlandse wetgeving en de onderwijsorganisatie zoals deze in 1806 tot stand is gekomen. Hij vergelijkt deze met de Engelse onderwijswetgeving van 1944. De christelijke en maatschappelijke deugden, in zijn vertaling, 'a general moral Christian training', vergelijkt hij met de 'agreed syllabus'. Vele historici van de schoolstrijd zullen zich over deze vergelijking, waarbij Van der Palm en Van der Ende hun tijd dus ver vooruit waren verwonderen, ten onrechte lijkt me.

N. F. Noordam

Henk van Daele *Geschiedenis van het stedelijk lager onderwijs te Antwerpen van 1830 tot 1872*, Pro Civitate Historische uitgaven, nr 31, 1972.

Van Daele heeft met dit werk – een omwerking van zijn proefschrift van 1967 – aangeknoopt bij dat van H. van Tichelen over het Antwerps onderwijs, dat loopt van 1830 ongeveer en dat van Alb. van Laar dat in 1872 begint. De schrijver die al enkele publicaties over scholen in Antwerpen op zijn naam had staan, heeft hiermee dus een lacune in de geschiedenis gevuld. Het werk getuigt van een grote speurzin en het ontleent zijn waarde vooral hieraan, dat het in de eerste plaats berust op archiefstudie, gedrukte brieven en officiële stukken, op primaire bronnen dus en pas in tweede instantie op secundaire literatuur. Van Daele heeft zich beperkt tot het stedelijk onderwijs en dat van particulieren of stichtingen buiten beschouwing gelaten. Het boek geeft de geschiedenis van het onderwijs met het toezicht daarop onder de verschillende wetten (1806 en 1842) en stedelijke bepalingen. Het behandelt de verschillende vakken en leerboeken, spreekt over de docenten (wedde, bevoegdheden, pensioen) en over de leerlingen: leeftijd, toelating, gezondheidszorg.

De schrijver maakt de indruk zeer precies en nauwkeurig te hebben gewerkt en in zijn conclusies is hij voorzichtig en weloverwogen. Hij schrijft wat splinterig en door de overvloed van – dikwijls overbodige – details is het niet steeds gemakkelijk snel de grote lijnen te vinden.

Het is te betreuren dat de schrijver zijn gegevens zo weinig plaatst in een grotere context. Hij geeft wel dikwijls absolute cijfers over allerlei zaken, maar een beschrijving van het onderwijs in een stad krijgt vooral betekenis als men de gegevens kan vergelijken met andere: de verhouding van de stedelijke armenscholen tot de omvang van het overige onderwijs bijv. Zo had ik gaarne een vergelijking gemaakt met het onderwijs van Amsterdam in dezelfde jaren (Th. van Tijn Twintig jaren Amsterdam, 1965). Dit wordt echter moeilijk omdat we naar de demografische structuur van Antwerpen maar moeten raden en slechts indirect met de grootste moeite iets kunnen vergelijken. Bij een vrij stationaire bevolking van Amsterdam gaat in de 60er jaren 10% van de bevolking naar school, in Antwerpen met een vrij expansieve (?) bevolking minder dan 7%, als ik het tenminste goed zie.

De schrijver deelt helaas ook weinig mee over wat in een school of klas gebeurt op didactisch en methodisch gebied. Hij geeft soms urentabellen, dan weer niet en noemt talloze schoolboekjes op waarvan we verder niets weten of te weten komen. Het zou vruchtbaarder zijn geweest als hij wat meer op de didactische en pedagogische inhoud was ingegaan, het impliciete mensbeeld, de doelstellingen, de curriculumopbouw en de kwaliteit van het niet elitaire

onderwijs, vergeleken met het eliteaire. In hoeverre diende het stedelijke onderwijs juist niet tot emancipatie van de arme bevolking in zoverre dat geleerd werd, dat de maatschappelijke orde door God was geschapen en dus moest worden verdedigd?

Mijn indruk is dat de schrijver veel van deze vragen wel zou kunnen beantwoorden op grond van het

door hem verzamelde materiaal. Het zou dus mogelijk zijn dat hij zijn boek complementeerde door een tweede publicatie, die de school meer van binnen uit, d.i. pedagogisch zou behandelen. Hij zou er ons een dienst mee bewijzen.

N. F. Noordam

H. Hofstee Pzn, *Het bijbels personalisme van Prof. Dr. Ph. A. Kohnstamm*, Van Gorcum & Comp. B.V. - Assen 1973 XIV, 200 pp, f 28,50

Gegeven de betekenis van Kohnstamm voor de pedagogiek in Nederland, gegeven ook het feit dat Kohnstamm dit tijdschrift heeft opgericht en daaraan ruim heeft bijgedragen, hoeft het nauwelijks betoog dat een aan hem gewijd proefschrift hier ook bespreking verdient. In zijn voorwoord deelt de auteur mede dat hij op advies van zijn promotor een dissertatie heeft geschreven over de 'gehele Kohnstamm', in totaal \pm 500 pagina's. Van deze 500 pagina's zijn er thans 202 in druk verschenen, een afknotting om financiële redenen. Ook voor een literatuuroverzicht ontbraken blijkbaar de middelen.

Het boek heeft zodoende een theologisch accent gekregen, en Dr. Hofstee is ook in de theologische faculteit gepromoveerd.

Een proefschrift over de 'gehele Kohnstamm' is voorwaar geen kleinigheid, zoals ondergetekende, zelf gepromoveerd op een stukje van dit geheel, meent te mogen stellen.

In zijn inleiding op de Keur uit het Didactisch Werk van Kohnstamm heeft Langeveld hem 'onmiskenaar Nederlands grootste paedagoog, Nederlands eerste experimentele didacticus en Nederlands grootste homo universalis in onze tijd' genoemd, een uitspraak die ook door Hofstee wordt geciteerd. Wie op dit levenswerk wil promoveren, moet wel een wetenschappelijke gigant zijn, wil hij bij machte zijn dit geheel te overzien, te beschrijven en te interpreteren.

Van dit gigantische werk is dus nu het gedeelte over Kohnstamms bijbels personalisme verschenen, als deel B, voorafgegaan door een deel A dat leven en werken van Kohnstamm tot zijn 'Schepper en Schepping' behandelt.

Het lijkt de intentie van Dr. Hofstee te zijn om een monument voor Kohnstamm op te richten. Hij is van mening dat K. is miskend, en dat eerherstel op zijn plaats is (p. 6).

Persoonlijk vind ik deel B van het boek het meest geslaagd. Daar waar Dr. Hofstee beschrijvend, uit-

legend en interpreterend doende is, wat voorname-lijk het geval is in dit gedeelte, overtuigt hij ook het meest, en toont hij ook aan, dat Kohnstamms gedachten soms vertekend en vaker in het geheel niet tot zijn theologische collega's zijn doorgedrongen. Dat is veel minder het geval, waar hij polemiseert; en hij polemiseert veel. In die polemieken blijkt de belesenheid van de auteur in een bombardement van argumenten die tegenover elkaar worden geplaatst, en waaraan de auteur zijn eigen mening toevoegt, vaak meer emotioneel dan rationeel. In die discussie blijken soms de echt interessante vragen te blijven liggen. Zo zou het mij de moeite waard geleken hebben, een theorie te vinden die verklaren kon *waarom* Kohnstamm weinig erkenning vond in de theologie en veel in de pedagogiek. Dat Kohnstamm een natuurkundige/filosoof was kan nauwelijks een argument zijn, dat hij een gedoopte Jood was nog minder. Een zekere Martin Buber, ongedoopt, socioloog/filosoof, met een 'wettisch' (aldus H.)-chassidistisch verleden, heeft, zoals Dr. Hofstee ook constateert, een veel grotere invloed op het theologische denken. (Terloops moge ik opmerken dat Buber over Ich und Du al spreekt in zijn inleiding op 'Die Legende des Baal-Schem' van 1916, en dat het dus aannemelijk is dat K. in de ontwikkeling van zijn personalisme door Buber is beïnvloed, ook al verscheen 'Ich und Du' pas in 1923.)

Dat een dergelijke vraagstelling niet opgenomen wordt, en behandeld in een zakelijk betoog, komt waarschijnlijk voort uit Dr. Hofstee's apologetische instelling. Hij voelt zich de verdediger van een miskende Kohnstamm. Daardoor is zijn boek een agressief boek geworden, gespeend van alle tolerantie en hoffelijkheid die voor Kohnstamm zelf, ook als hij de opvattingen van anderen bestreed, zo kenmerkend was. Ook als Hofstee gelijk heeft, is zijn vormgeving van dat gelijk vaak grof. J. J. Gielen, die ontegenzeggelijk weinig van Kohnstamm heeft begrepen, 'heeft Kohnstamms grote werken *nooit* gelezen, of

hij was *geestelijk blind*' (p. 4), een uitspraak die op de volgende bladzijde nog eens wordt onderstreept en herhaald, en een weinig kras mag worden genoemd. Over een artikel van H. W. van der Vaart Smit, inderdaad geen sieraad van de Nederlandse samenleving, wordt gezegd: 'In dit artikel staan uitspraken, die getuigen van een enorme stupiditeit van een doctor in de theologie' (p. 68). Deze exemplarische uitspraken geven een beeld van de ongenueanceerdheid waarmee dit boek is geschreven. Die ongenueanceerdheid speelt hem ook zakelijk parten. Een voorbeeld daarvan is de volstrekt onjuiste interpretatie van Van Niftriks zeer genuanceerde bijbelbeschouwing in diens *Kleine Dogmatiek* (p. 63), een interpretatie waarin deze zich onmogelijk had kunnen herkennen.

Mijn grootste bezwaar tegen het boek ligt echter in de wijze waarop de auteur een aantal van zijn eigen opinies presenteert als meningen die Kohnstamm gehad zou hebben als hij nog leefde. 'Dat Kohnstamm een tegenstander zou zijn van geslachtelijke omgang voor het huwelijk en voorbehoedmiddelen, en zeer zeker van de geslachtelijke promiscuïteit is zonder meer duidelijk ... Dat hij geen goed woord over gehad zou hebben voor het hoofdstukje over 'sex' in het rode boekje voor scholieren is eveneens duidelijk ... Dat Kohnstamm zich verzet zou hebben tegen de abortus provocatus is een conclusie, die we uit zijn werk kunnen trekken.' (p. 128). Als ik iets van Kohnstamm meen te hebben begrepen, dan is het, dat hij, alvorens oordelen te vellen, eerst de motieven zou onderzoeken, om vervolgens het verschijnsel te duiden in het grotere verband van de maatschappelijke ontwikkeling.

Ter afsluiting nog twee voorbeelden van Dr. Hofstee's redeneertrant. Tegen Bannings uitspraak, dat Kohnstamms socialisme de noodzakelijke

keerzijde is van zijn bijbels personalisme stelt Dr. Hofstee: 'Het socialisme is een wijsgerig-economisch stelsel en komt als zodanig in de Bijbel niet voor' (p. 26). Banning af door het valluik.

Het tweede voorbeeld ontleen ik aan de paragraaf, over de 'pedagogische geschriften' in hoofdstuk III. Daar citeert Hofstee Kohnstamms befaamde uitspraak: 'De pedagogiek zal filosofisch zijn, of ze zal niet zijn'. De jonge doctor verbindt hieraan de volgende beschouwing: 'Met deze stelling bevestigt Kohnstamm de samenhang tussen o.a. wijsbegeerte en didactiek! In 1929 merkt hij op n.a.v. het voorgaande: 'Deze zinsnede behelsde tien jaar geleden een gewaagde stelling, wier verdediging mij destijds zeer euvel was geduid.' Thans, in de zeventiger jaren is die uitspraak *weer* een gewaagde uitspraak, die euvel wordt geduid. In 1919 een stellingname tegen de vermethodiek van het onderwijs; thans door het opdringen van wetenschapsleer, statistiek, methodologie, onderwijskunde enz. ten koste van filosofie, geschiedenis der pedagogiek en wijsgerige pedagogiek, dreigt nogmaals het gevaar van een vermethodiek. Weer dreigen te verdwijnen en het kind en de docent. Ik kom hierop nog uitvoeriger terug in het tweede deel' (p. 53). Iemand die zoiets kan schrijven, moet wel alle contact met de ontwikkeling van de opvoedingswetenschap in de laatste jaren zijn kwijtgeraakt. Maar misschien denken 'Nederlands grootste pedagogen van thans, de hoogleraren Langeveld en Van Hulst' (p. 179) daar anders over.

Voor mij is Langevelds bondige, trefzekere en doorleefde schets van Kohnstamm, in de aanvang van deze recensie genoemd, nog niet geëvenaard. Het monument moet nog worden opgericht.

N. Deen

C. Sanders, *De behavioristische revolutie in de psychologie*. Van Loghum Slaterus, Deventer, 1972, 386 blz.

Dat na het uitstekende werk van André Tilquin: *Le Behaviorisme* (1942) behoefte bestond aan een werk, dat latere, belangrijke ontwikkelingen van deze stroming analyseren zou, is te verwachten. Evenzo bestond er – om een ander voorbeeld te noemen – volop plaats naast Duitstalige beschrijvingen en analyses (Roth, Bergius en derg.) voor een specifiek Amerikaans gerichte, historische beschrijving en systematische analyse van het behaviorisme. De Duitstalige emigranten, die als formele methodologen aan deze stroming nieuwe impulsen hebben gegeven (Carnap, Neurath en derg.) komen uitvoerig ter sprake. Het boek is derhalve onmisken-

baar een stuk methodologische geschiedenis van de Amerikaanse psychologie. Als zodanig uitvoerig, grondig, goed gedocumenteerd. Daarbij behoeft op zichzelf geen kritiek, laat staan polemiek verwacht te worden en de kritiek neemt in dit boek dan ook een uiterst bescheiden plaats in, al wordt wel duidelijk, dat de auteur de beschreven zienswijze niet zonder meer tot de zijne maakt.

Een boek dus, dat voor de historisch geïnteresseerde, voor de 'algemene' psycholoog, voor de methodologisch gerichte psycholoog instructief, interessant en betrouwbaar informatief is.

M. J. Langeveld

STICHTING ONDERWIJSBEGELEIDINGSDIENST NIEUWE WATERWEG NOORD i.o.

Secretariaat: Markt 47, Vlaardingen. Telefoon 010-35 13 44.

De oprichting van een regionale Onderwijsbegeleidingsdienst voor het gebied van de gemeenten Maassluis, Schiedam en Vlaardingen wordt voorbereid.

De dienst zal worden gedragen door het openbaar en bijzonder onderwijs en zal de onderwijsinstellingen dienen van advies en voorlichting bij de ontwikkelingen op onderwijsgebied en bij de begeleiding van het individuele kind.

Voor deze dienst zoeken wij een

DIRECTEUR

Hij zal leiding geven aan een team waarin mensen van verschillende disciplines samenwerken.

Als manager is hij vooral verantwoordelijk voor planning, coördinatie en controle, voor een duidelijke organisatie, doeltreffende interne en externe communicatie, gezond personeelsbeleid en een motiverend werkklimaat.

Van hem wordt een grote belangstelling voor de hedendaagse onderwijsproblematiek verwacht.

De rechtspositieregelingen van de gemeente Schiedam zijn van toepassing. Het salaris wordt in onderling overleg geregeld.

Een psychologisch onderzoek kan onderdeel van de selectieprocedure zijn. Voor huisvesting wordt medewerking verleend.

Belangstellenden verzoeken wij binnen 14 dagen te schrijven — met vermelding van volledige personalia, opleiding en ervaring — aan het secretariaat.